

УДК 378.014.543

**ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ****Ящук Т. А.**

Анотація. У статті проаналізовано основні тенденції функціонування системи вищої освіти України. Особлива увага приділена теоретичним аспектам поняття фінансування вищої освіти та фінансового забезпечення діяльності закладів вищої освіти. Вивчення сучасних особливостей розвитку вищої освіти надасть можливість правильно розподіляти кошти на всіх рівнях державного управління, тим самим задовольняючи потреби споживачів у здобутті вищої освіти, що в свою чергу дозволить підвищити конкурентоспроможність економіки країни.

Ключові слова: система вищої освіти, заклади вищої освіти, освітні послуги, фінансове забезпечення, фінансовий механізм, джерела фінансування.

JEL I22, I28

**ECONOMIC ESSENCE OF FINANCING ACTIVITIES OF HIGHER
EDUCATION INSTITUTIONS****Tetiana Yashchuk**

Abstract. The financial system of higher education has specific features. Being initially an element of finances of the non-productive sphere, it is formed in the process of redistribution of the gross domestic product of the country. At the same time, the return on investment in higher education is mainly in the field of material production and, therefore, at the stage of redistribution, initial investments in higher education are transferred in both intangible and material production. This characterizes the duality of higher education finances. At first, these are non-productive investments and later they are transformed into investments in productive and non-productive sectors of the economy. Higher education finances are formed in the redistribution process of the cost of gross national product. As it is known from the finance theory, the process of distribution and redistribution of the cost of gross national product is a financial mechanism. It includes separate spheres of financial relations, allowing to form own financial resources of economic entities, hired workers, state and local self-government bodies. The financial mechanism is a system of organization, regulation and planning of financial relations, methods of formation and use of financial resources. Many studies of native and foreign scientists are devoted to issues of the financing mechanism of higher education, budget financing of universities, educational credit, etc. At the same time, the scientific interpretation of the essence of the financing process of higher education in general and the development of individual elements of its mechanism is relevant. One of the most important tasks of the full entry of Ukraine into the world economic field is the training of personnel required by the national economy and they should be competitive at the world labor market. One of the conditions for achieving the task is to finance the Ukrainian higher education system that meets the needs of the country's economic development at the present stage. Under the conditions of insufficient funds, higher education faced significant difficulties in the formation of financial resources for the implementation of their functions. Despite the priority status of education, many institutions of higher education have problems with financing. The systematic and complex financing of the national system of higher education is violated. Developing the financial mechanism, the state seeks to ensure its fullest compliance with the requirements of financial policy of one period or another, while maintaining the constant desire for its compliance with the objectives.

Keywords: higher education system, institutions of higher education, educational services, financial support, financial mechanism, sources of financing.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших завдань входження України у світовий економічний простір є підготовка конкурентоспроможних кадрів. Умовою досягнення поставленого завдання є належне фінансування української системи вищої освіти, що відповідає потребам економічного розвитку країни на сучасному етапі. Вища освіта України зіткнулася з істотними труднощами при формуванні фінансових ресурсів для реалізації своїх функцій. Незважаючи на її пріоритетний статус, багато освітніх установ мають проблеми з фінансуванням. Порушена системність і комплексність фінансування національної системи вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Науковими проблемами дослідження сутності фінансового забезпечення та аналізу основних тенденцій функціонування системи вищої освіти займаються такі вчені-економісти: О. Люта, І. Грищенко, С. Гладій, В. Вітлінський, О. Фонова, В. Андрущенко, Т. Боголіб, О. Драган, І. Вахович, І. Карзун, Т. Настич, С. Ніщिमна, О. Романенко, Б. Старцева, І. Каленюк, А. Колот, В. Куценко, А. Павленко, В. Сафонова та ін.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження економічної сутності фінансового забезпечення діяльності закладів вищої освіти та обґрунтування заходів щодо покращення механізму фінансування вітчизняної вищої школи.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В кінці 80-х років ХХ століття в Україні почалася перебудова господарського, а, відповідно, і фінансового механізму організацій невиробни-

чої сфери. Великою мірою це стосувалося і закладів вищої освіти. Основний зміст змін зводився до переходу на економічні методи управління неринковим сектором господарства, що сприяло більш повному задоволенню потреб населення у соціально-культурних послугах, включаючи освітні.

Перебудова господарського механізму забезпечила появу нових тенденцій у функціонуванні системи вищої освіти:

- розширення самостійності закладів вищої освіти, які отримали можливість на свій розсуд використовувати матеріальні, трудові і частково фінансові ресурси, які знаходяться у їх розпорядженні;

- встановлення тарифів на освітні послуги так, щоб вони працювали на самокупність і самофінансування позабюджетної сфери освітньої діяльності;

- перехід на використання різноманітних форм господарювання, включаючи орендні відносини, індивідуальну трудову діяльність тощо;

- запровадження різних методів організації та оплати праці.

Зміни господарського механізму диктували і перегляд усієї системи фінансових взаємозв'язків у освітній сфері. Перехід економіки країни на основи ринкового господарювання зажадав розвитку фінансових відносин та нових підходів до організації фінансового забезпечення установ вищої школи.

Новий фінансовий механізм характеризується, перш за все, поєднанням бюджетного фінансування із розвитком платних послуг, угодами з господарюючими суб'єктами на платній основі, а також оплатою вартості фізичними особами (домогосподарствами) (рис. 1).

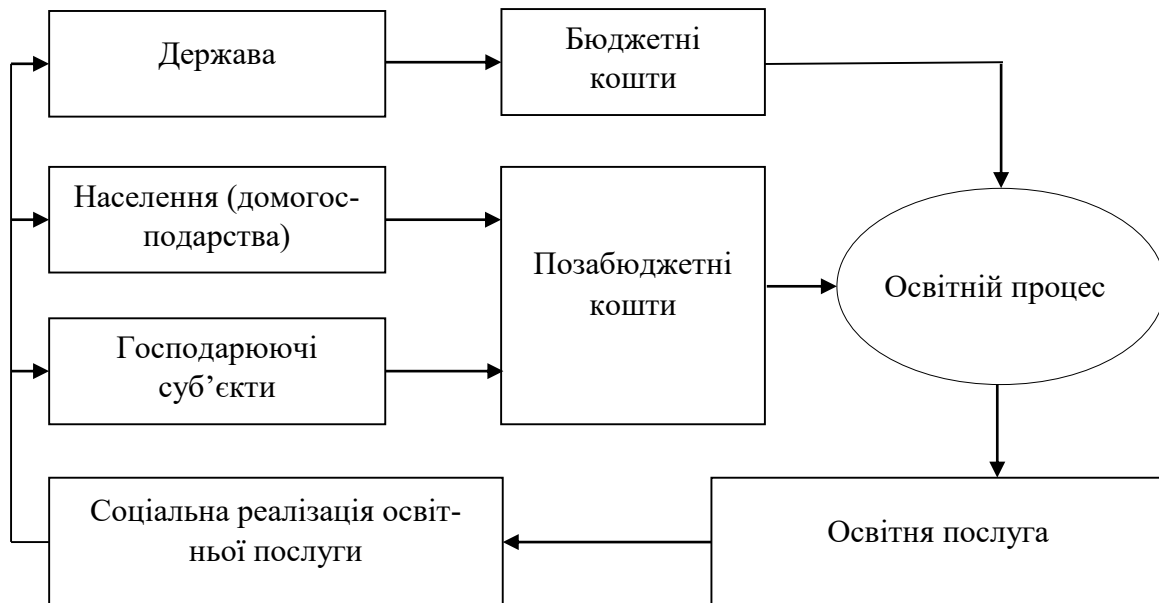

Рис. 1. Система фінансування закладів вищої освіти

Джерело: розроблено автором.

Таким чином, фінансова система вищої школи має специфічні особливості. Будучи спочатку елементом фінансів невиробничої сфери, вона формується в процесі перерозподілу валового внутрішнього продукту країни. У той же час віддача від вкладень у вищу освіту відбувається переважно у сфері матеріального виробництва, а тому на стадії перерозподілу початкові вкладення у вищу освіту переміщуються як у нематеріальне, так і у матеріальне виробництво. Це характеризує подвійність фінансів вищої школи: спочатку – це невиробничі вкладення, але згодом вони трансформуються в інвестиції у виробничу і невиробничу сфери економіки.

Фінанси вищої школи формуються у процесі перерозподілу вартості сукупного суспільного продукту. Як відомо з теорії фінансів, процес розподілу і перерозподілу вартості сукупного суспільного продукту є фінансовий механізм, який включає в себе відокремлені сфери фінансових відносин, що дозволяють формувати власні фінансові ресурси го-

сподарюючих суб'єктів, найманих працівників, держави і органів місцевого самоврядування. Фінансовий механізм являє собою систему організації, регулювання та планування фінансових відносин, способів формування і використання фінансових ресурсів [1, с. 138].

Термін «фінансування» можна розглядати у декількох аспектах. У широкому сенсі під фінансуванням розуміють будь-яке надходження фінансових коштів з різних джерел. У цьому випадку воно пов'язане з результатами господарсько-економічної діяльності установи.

У більш вузькому розумінні фінансування представляється як процес забезпечення реалізації поставлених цілей за рахунок грошових надходжень, тобто доходи пов'язуються із конкретними витратами. Для реалізації статутних цілей вузами повинні бути передбачені витрати на:

- 1) оплату праці основних і допоміжних співробітників;
- 2) соціальні, податкові, стимулюючі та інші виплати;

3) придбання та / або оренду основних фондів;

4) придбання та / або оренду оборотних коштів і нематеріальних активів;

5) забезпечення функціонування освітньої інфраструктури (бібліотек, архівів, пунктів громадського харчування, спортивних та санаторно-оздоровчих об'єктів тощо) [2].

Іноді поняття «фінансування» звужують до надходжень, отриманих з бюджетів різних рівнів. Грошові кошти, акумульовані за рахунок надання платних послуг, реалізації результатів інтелектуальної праці співробітників, здійснення підприємницької діяльності (у межах, визначених законодавством) потрапляють у категорію «доходи». У

цьому випадку критерієм ідентифікації терміна «фінансування» є ступінь впливу з боку установи вищої школи на можливість його отримання.

Ще одна точка зору на поняття «фінансування» полягає в тому, що під фінансуванням розуміється надходження виключно бюджетних коштів. Така позиція багато в чому перегукується з попередньою: ступінь впливу вузів на отримання грошей з регіонального та місцевого бюджетів дійсно невелика. Але відмінність, проте, є. Надходження коштів з недержавних благодійних фондів в першому випадку буде оцінюватися як фінансування, а в другому випадку – ні.

Джерела фінансування закладів вищої освіти показано на рис. 2.

Рис. 1. Джерела фінансування закладів вищої освіти

Джерело: сформовано за даними, наведеними у [3].

Процес фінансування освіти залежить від базового підходу до його здійснення та передбачає вибір із можливих альтернатив: державне та комерційне фінансування; за рахунок спонсорських внесків; комбіноване фінансування тощо. Фінансування державних закладів освіти здійснюється за рахунок коштів

відповідних бюджетів, коштів галузей національного господарства, держпідприємств, організацій, а також додаткових джерел [3].

Для розуміння сутності фінансового механізму функціонування закладів вищої освіти найважливішими є фінансове забезпечення (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування поняття «фінансове забезпечення»

Автор	Визначення
Гладій С. П. [4, с. 52]	Фінансове забезпечення – узагальнюючий метод інвестування через фінансові форми як конкретні прояви категорій фінансової сфери, зовнішнього вияву механізму та його структурних елементів.
Романенко О. Р. [5, с. 124]	Фінансове забезпечення – це процес покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання і державою; фінансове забезпечення розширеного відтворення може здійснюватися у таких формах, як бюджетне фінансування, кредитування, самофінансування, оренда, інвестування.
Опарін В. М. [6, с. 41]	Фінансове забезпечення реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватися через самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування (надання суб'єктам на безповоротній і безоплатній основі освітніх послуг).
Настич Т. П. [7, с. 141]	Фінансове забезпечення – це система джерел та форм фінансування розвитку економічної і соціальної сфер суспільства. Суть дії фінансового забезпечення полягає у виділенні певної суми фінансових ресурсів на розв'язання окремих завдань фінансової політики.
Кириленко О. П. [8]	У складі методів фінансового забезпечення виділяє фінансове регулювання, яке відбувається, головним чином, через оподаткування. В умовах ринкової економіки використання адміністративних методів впливу надто обмежене, і тому головний акцент у регулюванні економіки робиться на оподаткуванні.

Аналізуючи та узагальнюючи усі ці визначення, можна стверджувати, що фінансове забезпечення сфери вищої освіти – це джерела формування і використання фінансових ресурсів закладів вищої освіти, необхідних для їх ефектively діяльності з метою надання якісних освітніх послуг споживачам та підготовки кваліфікованих фахівців для різних сфер життєдіяльності держави.

Незадовільний стан освіти в Україні пов'язаний, передусім, із недостатнім фінансуванням та неефективним використанням ресурсів освіти. Зниження

якості освіти призводить до зменшення конкурентоспроможності української нації на світовому ринку праці й консервує у суспільстві негативні явища перехідного періоду. Існує дисбаланс між обсягом завдань, які визначаються державою перед освітою, та обсягами фінансового забезпечення цих завдань. Ефективний розвиток вищої освіти в Україні вимагає вдосконалення механізмів державного фінансування закладів вищої освіти із зміцненням реальної автономії університетів, а недостатній обсяг фінансування вищої освіти з боку

держави зумовлює пошук альтернативних джерел їх фінансування [9, с. 64].

У процесі реформування сучасна система фінансування закладів вищої освіти має ґрунтуватися на принципах відкритості та прозорості, повинні бути чітко визначені критерії формування бюджету для закладів вищої освіти різного типу. Механізми платної освіти також мають бути прозорими й зрозумілими для платників. Але все це неможливо буде реалізувати, якщо вища освіта найближчим часом не стане реальним найпотужнішим фактором розвитку економіки України. Оптимізація управління закладом вищої освіти, удосконалення матеріально-технічної бази, поліпшення якості викладання і підвищення конкурентоспроможності випускників залишаються актуальними проблемами, над вирішенням яких продовжують працювати педагоги, вчені і державні діячі [10; 11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. З огляду на

посилення впливу комерційної складової на діяльність вузів, особливої актуальності набуває проблема переходу вітчизняної вищої школи до моделі фінансування, заснованої на ринкових принципах: конкуренції; рівності; об'єктивності та неупередженості; єдності економічного простору. У рамках стрімко мінливої кон'юнктури вузи змушені оптимізувати свою господарську діяльність.

Паралельно з розвитком нових підходів до забезпечення функціонування механізму фінансування зростає і рівень компетентності керівництва. В умовах демографічних проблем заклади вищої освіти змушені перебудовувати діючі механізми фінансування і по-новому розставляти акценти. Тим самим, підвищується число важелів, які впливають на надходження коштів до бюджету освітньої установи, а разом з ним розширюється список компетенцій відповідальних осіб (а часто і сам штат співробітників).

Список використаної літератури

1. Федосов, В. М. Фінанси : підручник / В. М. Федосов, С. І. Юрій, А. С. Глущенко. – К. : Знання, 2012. – 687 с.
2. Малік, Є. О. Фінансування вищої освіти : сучасні тенденції та зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / Є. О. Малік, М. Ю. Білінець // Ефективна економіка. – 2014. – № 8. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3259>.
3. Касич, А. О. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу [Електронний ресурс] / А. О. Касич, В. А. Циган // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=258>.
4. Лазебник, Л. Щодо теорії фінансової політики: дослідження в координатах організаційно-економічних відносин / Л. Лазебник // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9 (63). – С. 51–64.
5. Романенко, О. Р. Фінанси : підручник / О. Р. Романенко. – К. : ЦУЛ, 2004. – 312 с.
6. Опарін, В. М. Фінанси : навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 240 с.
7. Настич, Т. П. Фінансове забезпечення освітньої діяльності вищих навчальних закладів / Т. П. Настич // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2013. – № 3(19). – С. 141–147.
8. Дмитришин, М. В. Системний підхід до формування фінансового механізму вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / М. В. Дмитришин // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – 2013. – № 8. – С. 289–294. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2013_8_44.

9. Малишко, В. В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи / В. В. Малишко // Молодий вчений. – 2016. – № 2 (29). – С.64–67.
10. Рубан, А. О. Фінансування вищих навчальних закладів в Україні: стан, проблеми [Електронний ресурс] / А. О. Рубан. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/1_NIO_2014/Economics/3_155600.doc.htm.
11. Білошкурська, Н. В. Маркетинговий аналіз стратегічної конкурентоспроможності вищих навчальних закладів регіону / Н. В. Білошкурська, М. В. Білошкурський, Р. О. Кравченко // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 26–30.

References

1. Fedosov, V. M., Yurii, S. I. and Hlushchenko, A. S. (2012), *Finansy* [Finances], Znannia, Kyiv, Ukraine.
2. Malik, Ye. O. and Bilinets, M. Yu. (2014), “Higher education financing: contemporary trends and foreign experience”, *Efektivna ekonomika*, [Online], no. 8, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3259> (Accessed 20 March 2018).
3. Kasych, A. O. and Tsyhan, V. A. (2013), “Features of financing higher education in Ukraine and other countries of the world”, *Efektivna ekonomika*, [Online], no. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=258>, (Accessed 21 March 2018).
4. Lazebnyk, L. (2006), “Theory of financial policy: research on organizational and economic relations”, *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 9(63), pp. 51–64.
5. Romanenko, O. R. (2004), *Finansy* [Finances], TsUL, Kyiv, Ukraine.
6. Oparin, V. M. (2002), *Finansy* [Finances], KNEU, Kyiv, Ukraine.
7. Nastych, T. P. (2013), “Financial support of the educational activity of higher educational institutions”, *Naukovyi visnyk ChDIEU*, vol. 3(19), pp. 141–147.
8. Dmytryshyn, M. V. (2013), “System approach to the formation of a financial mechanism of a higher educational institution”, *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho*, [Online], no. 8, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2013_8_44 (Accessed 20 March 2018).
9. Malyshko, V. V. (2016), “Higher education financing in Ukraine: problems and prospects”, *Molodyi vchenyi*, vol. 2(29), pp. 64–67.
10. Ruban, A. O. (2014), “Financing of higher education institutions in Ukraine: condition, problems”, available at: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2014/Economics/3_155600.doc.htm (Accessed 20 March 2018).
11. Biloshkurska, N. V., Biloshkurskyi M. V. and Kravchenko, R. O. (2017), “Marketing analysis of the strategic competitiveness of regional establishments of higher education”, *Ekonomichni horyzonty*, no. 2(3), pp. 26–30.

Бібліографічний опис для цитування:

- Ящук, Т. А. Економічна сутність фінансування діяльності закладів вищої освіти / Т. А. Ящук // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2018. – № 1(4). – С. 76–82.